

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar

Karácsony Szilvia

A Molnár-perek és azok hatásai –

recepció és intézménytörténeti kontextusban

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők: Dr. Maczák Ibolya, Dr. Vajdai-Horváth Zsuzsa
Beatrix

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Az iskola vezetője: Prof. Dr. Hargittay Emil DSc, egyetemi tanár

Budapest
2022

Tartalomjegyzék

A kutatás előzményei, problémafelvetés	2
Kutatásmódszertan	4
Kutatási eredmények.....	6
Molnár és a vígszínházi per	7
Molnár és a Chanel nyolcas per	8
A Molnár-perek hatásai.....	8
Végkövetkeztetések	9
A témában végzett publikációs tevékenység	11

A kutatás előzményei, problémafelvetés

Disszertációm célja új perspektívát nyújtani a Molnár Ferenc-kutatáshoz. Dolgozatomban Molnár színházi vonatkozású pereivel foglalkozom, ezek dramaturgiára és játékhagyományra gyakorolt hatásait vizsgálom. A disszertáció fókuszában két olyan nagyobb volumenű per áll, melyek irodalmi és színháztörténeti hatásai egyaránt maradandóak. Egyik a Vígszínházzal folytatott per, mely a Molnár-darabok felhasználásával, illetve fel nem felhasználásával kapcsolatos, a másik pedig a francia Chanel parfümgyártó céggel folytatott, a szerzői mű integritásával kapcsolatos jogvita. Disszertációmban az általam részletesen tárgyalt két per kontextualizálására törekedtem, és ezzel szoros összefüggésben több aspektusból is bemutatom ezek hatását.

A jogviták pontos menetének adatokkal és forrásokkal alátámasztott ismertetése és elemzése új perspektívát, nézőpontot nyújt az oeuvre áttekintéséhez. Vizsgálataim hozzájárulhatnak a pályakép sajátos szempontú értelmezéséhez és a Molnár-életmű egyik jelentős szakaszának jobb megismeréséhez is. A biográfia bővítése és pontosítása különösen fontos a Molnár-kutatásban, ugyanis az eddig ismert összefoglaló írásokban sokszor fordulnak elő legendák és pátoszosított történetek, ezek tisztázása és rendszerezése jelentős lépés a Molnár-életmű jobb megismeréséhez. Ez azonban szükségszerűen az eddigiektől eltérő megközelítésmódot igényel. Az egyes jogviták bemutatásával új ismereteket nyerhetünk a szerző és a

Vígszínház kapcsolatáról is: e sajátos kooperáció természetéről, hatásairól és eddig kevésbé elemzett problémáiról.

Írásomban recepciótörténeti és játékhagyománnyal kapcsolatos kérdések is felmerülnek. A disszertáció középpontjában a Molnár-életmű kulcsfontosságú időszaka áll, melynek irodalom- és színháztörténeti hatása máig érzékelhető. A Molnár-perek vizsgálatának irodalmi és színháztudományi szempontú feltárását különösen fontosnak érzem, hiszen a jogviták egy jelentős magyar íróról és színműveiről szólnak. Molnár Ferenc a hazai és a nemzetközi színháztörténetben egyaránt a kánon része, darabjait mind életében, napjainkban gyakran játsszák a színházak. Molnár világszínvonalú elismertségét egyfelől ez is jelzi, másrészt az is, hogy darabjai premierjük idején a világ számos színpadán egyszerre futottak, jelentős sikerekkel.

Az egyes Molnár-perek fontos állomásának bizonyultak a magyarországi szerzői jog alakulásának szempontjából, amellet, hogy Molnár írói tekintélyét is befolyásolták. A disszertáció témája ezekből fakadóan számos hatástörténeti kérdést is felvet – például színház és háziszerező kapcsolatára, a jogviták más szerzőkre gyakorolt hatására, illetve a hazai jogi szabályozásra vonatkozóan. Dolgozatom témája tehát a három tudományterületet ötvözve új kutatási perspektívát kínál mind irodalomtörténeti, mind színháztörténeti szempontból, szemléletmódja új kiindulási pontot is jelenthet a későbbi vizsgálatokhoz.

Kutatásmódszertan

A doktori disszertáció elkészítéséhez kapcsolódó kutatásom során elsődlegesen háromféle forráscsoportot vettem össze: folyóiratokban és napilapokban megjelent tudósításokat, beszámolókat, valamint az ezeket kiegészítő levéltári és peranyagokat, különös tekintettel mindkét pernél mindhárom fokon hozott bírósági ítéletre, valamint a jogszabályi környezet tanulmányozására, illetve a Molnár-művek szövegeit, valamint a *Játék a bíróságon* című darab kapcsán a rendezőpéldányt. Ezek nyomán kronologikus sorrendbe állítottam a perek eseményeit,¹ majd megvizsgáltam, hogy milyen hatással voltak Molnár műveire, illetve az érintett szövegek alakulására színháztörténeti és játékhagyományi szempontokat figyelembe véve, – kiváltképp a filológiai, dramaturgiai hatásokra, illetve az irodalomtörténeti és szerzői jogi, valamint intézménytörténeti kapcsolódásokra, ezáltal újfajta aspektust beemelve a Molnár-recepciótörténetet kutatásához.

Elsődleges forráscsoportnak nevezhető disszertációm szempontjából a Molnár-levelezés, valamint a fennmaradt peranyag források, illetőleg természetesen az irodalom- és színháztörténeti kérdések vonatkozását tekintve maguk a Molnár-művek.

Disszertációm gerincét a felderített Molnár-perek bemutatása adja, melyeket ezek után kiegészítettem azok irodalom- és színháztörténeti, recepció- és intézménytörténeti hatásaival is, mely

¹ Ez a kutatásmódszertani feladat a tévesen datált korabeli folyóiratok megjelenések, és a kategorizálatlan levéltári fondokat nézve fontos lépés volt.

már a fenti módszerek mellett szövegelemzést is igényel megfelelő kritikai szemlélettel, ugyanis itt bizonyos művek sajátossága miatt és a kiterjedt intertextuális utalásoknak köszönhetően szükség van a Molnár-művek átfogó és beható ismeretére is. Ezt egészíti ki az 1962-es *Játék a bíróságon* című darab.² A művek recepciótörténeti áttekintéséhez a korszak folyóiratait, kritikáit, a Molnár-monográfiákat, valamint egyéb a Molnár-kutatással kapcsolatos tanulmányokat tekintettem át. A perek jogi háttérének megértéséhez szükséges volt mind az 1884. XVI. és az 1921. LIV. szerzői jogi törvénycikk, a két per mindhárom fokon hozott bírósági határozatainak beható tanulmányozása, valamint a szerzői jog átfogó áttekintéséhez és megértéséhez szükséges szakirodalom ismerete.

² Ehhez az OSzK-ban található rendezőpéldányt vettem alapul: KÁRPÁTHY, ORBÓK, *Játék a bíróságon avagy a Molnár-ügy*, OSzK, SzT, MM 21.161.

Kutatási eredmények

Az értekezés célja a Molnár-kutatásba egy új szemléletű értelmezési horizont beemelése volt, mely során a Molnár-pereket és azok hatásait vizsgáltam. Molnár szerzői fontossága a XX. század első felének irodalmát és színháztörténetét tekintve elvitathatatlan.

Következtetéseim alapján a Molnár-pereknek több szempontból is kimutatható hatásuk volt. Disszertációm során megvizsgáltam, hogy hogyan vált a vígszínházi-per joggyakorlattá, színháztörténeti, azon belül intézménytörténeti értelemben áttekintettem a vígszínházi per időszakában a Vígszínházban műsoron lévő Molnár-évadot, valamint az 1961-es *Játék a bíróságon vagy a Molnár-ügy* recepciótörténetét, kritikai értelemben pedig megvizsgáltam a pereket követő időszak szakmai vitáit és érintőlegesen kitértem a nem játszást követő időszakra is.

Molnár Ferenc életműve kapcsán megkerülhetetlen az irodalomtörténeti és színháztörténeti kontextus vizsgálata, ugyanakkor disszertációm során egy harmadik tudományterület, a jogtörténet bekapcsolásával próbáltam újfajta, komplexebb vizsgálatot adni a biográfia egy részéhez. Úgy vélem, hogy az értekezésnek fontos szerepe van a Molnár-biográfia teljesebbé tételében, valamint törekszik rá, hogy segítse a korábbi Molnár-kutatások eredményeit, melyek végső célja, hogy elhelyezhessük Molnárt a magyar irodalmi és színházi kánonban.

A disszertációval a Molnár-biográfia kibővítéséhez kívántam hozzájárulni a szükséges pontokon dramaturgiai elemzésekkel és

játékhagyományi feltárásokkal kiegészítve azt. Ehhez a szükséges színháztörténeti ismertetést követően bemutattam a Molnár és a Vígszínház közt lezajló pert részleteibe menően, majd a Chanel parfümgyártó céggel folytatott jogvitát, végül pedig megvizsgáltam ezek hatásait a pereket követő magyarországi recepciótörténetet tekintve, különös figyelemmel a *Játék a bíróságon* vagy a *Molnár-ügy* című darabot tekintve.

Molnár és a vígszínházi per

Molnár és a Vígszínház szakmai kapcsolatának egyik legérdekesebb és legkevesebbet tárgyalt pontja a köztük húzódó, éveken át tartó jogvita volt. Molnár előtt ugyanis még nem volt erre példa, hogy egy író beperelt volna egy színházat, melyhez gyakorlatilag, mint háziszzerző kötődött. Ennek következtében 1926-ban a *Játék a kastélybant*, majd 1928-ban az *Olympiát* is a Magyar Színházba vitte bemutatni, melyek mind a jogvita következményeinek is tekinthetők. A pert részleteiben tárgyalom, mindhárom fokon született bírói döntést bemutatom, annak levelezésbeli és sajtótörténeti adalékaival kiegészítve azt. A fejezet végén külön kitérek az 1928/29-es évadra, amely egy úgynevezett „Molnár-évad” volt egyfajta peren kívüli megállapodásként. A fejezet végén ismertetem, hogy a fent említett színháztörténeti következményeken kívül milyen más egyéb hatással volt ez a per különböző aspektusok szerint, illetve, hogy miként vált a harmadfokon hozott bírói döntés később joggyakorlattá.

Molnár és a Chanel nyolcas per

1930-ban, miközben még folyamatban volt a Vígszínházzal való pere, a francia Chanel cég beperelte az író, amiért az 1929-ben a Vígszínházban előadott *Egy, kettő, három* című darabjában sértő kontextusban említi parfümjüket a konkurens Molyneux parfümgyártó cég termékével szemben. Mivel erre a hazai szabályozás tekintetében korábban nem volt precedens, így nem volt rá kialakult joggyakorlat sem. A jogvita szintén egészen a kúriai döntésig elhúzódott, dolgozatomban a perben mindhárom fokon született döntést ismertetem. Részletesen bemutatom a perben közvetlenül érintett színmű, az *Egy, kettő, három* című dráma vonatkozó recepciótörténetét, valamint a Chanel-per irodalomtörténeti kérdéseit. A két jogvita időben, a Chanel-per kezdetén összekapcsolódik, mely még érdekesebbé, tudományos szempontból is izgalmasabbá teszi a kutatást.

A Molnár-perek hatásai

Végezetül a Molnár-perek irodalomtörténeti fontosságát bemutatva azok hatásait vizsgálom, különös tekintettel a pereket követő magyarországi recepciótörténetre, illetve egy új, irodalomtörténeti szempontból nem szokványos (azonban nem egyedülálló) műre térek ki, melyet ugyan nem Molnár írt, azonban ő inspirálta és amely nem közvetlenül, mégis reflektál a bírósági tárgyalásokra is. Ez a *Játék a bíróságon* című darab, mely már Molnár halála után született és amelynek célja ugyan eredetileg a Molnár-

darabok rehabilitációja volt, elméleti síkon mégis illeszkedik a Molnár-perek irodalomtörténeti tárgyalásának sorába is.

Véggövetkeztetések

A disszertáció aktualitása a Molnár-kutatás szempontjából kulcsfontosságú, hiszen a Molnár Ferenc életművét érintő szerzői jogok 2022.12.31-én lejárnak. Ehhez szorosan kapcsolódik a Molnár-kutatás és a színházak közös feladata, mely a Molnár-darabok játékhagyományának fenntartása, illetve megújítása, valamint egy újfajta befogadó kultusz megteremtése a Molnár-művek értelmezéséhez.

A fenti célokhoz szükségszerű az életmű biográfiai tényszerű ismertetésén túlmenően annak bővítése is, hiszen a Molnár-életrajz tele van legendákkal, melyek egy része a korabeli hatalmas sajtópublicitásnak köszönhető, másrészt a fentmaradt családi és baráti legendáriumoknak. Az életrajz kiegészítéséhez újfajta vizsgálati mód kell, mely a hagyományossá vált kritikai sablonokon kívül újfajta látásmódot is érvényre enged juttatni.

Ezekon kívül Molnár Ferenc jelentőségére hívja fel a figyelmet. A Molnár halálát követő években a kritika megpróbálta kiszorítani darabjait a hazai színdarabokról, azonban mint említettem napjainkban a játékhagyomány újjáéledése és új színházi törekvései

figyelhetők meg.³ Össességében elmondható, hogy számos feladat áll még a Molnár-kutatók előtt, melynek kiegészítése ez az értekezés.

³ A külföldi játékhagyomány nem szakadt meg!– NAGY György, *Molnár Ferenc a világsiker útján* (Budapest: Tinta, 2001), 10.

A témában végzett publikációs tevékenység

KARÁCSONY Szilvia. „Molnár Ferenc nőalakjai »sikerdrámáiban «”. In *SZITU Kötet*, szerk. DOMA Petra, 110–122. Budapest: ELTE Eötvös Collegium, 2022.

KARÁCSONY Szilvia. „A Molnár-perек hatása”. In *PEME XX. (E/2.) PhD – On-line Konferencia*, I. kötet, szerk. Dr. KONCZ István, SZOVA Ilona, 100–106. Budapest: Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, 2020.

KARÁCSONY Szilvia. „Molnár Ferenc a bíróságon.” In *Tavaszi Szél/ Spring Wind 2019*, I. kötet, szerk. BIHARI Erika, MOLNÁR Dániel, SZIKSZAI-NÉMETH Ketrin, 607–615. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020.

KARÁCSONY Szilvia. „Molnár Ferenc kontra Vígszínház: a megegyezés éve”. In *PEME XVIII. PhD – Konferencia*, szerk. Dr. KONCZ István, SZOVA Ilona, 160–166. Budapest: Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, 2019.

KARÁCSONY Szilvia. „Molnár Ferenc és a Vígszínházi per”. In *SZITU Kötet*, szerk. DOMA Petra, 176–194. Budapest: ELTE Eötvös Collegium, 2019.

KARÁCSONY Szilvia. „A Chanel nyolcas per”. In *A 15 éves PEME XVII. PhD-Konferenciájának előadásai*, szerk. Dr. KONCZ István, SZOVA Ilona, 225–233. Budapest: Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, 2018.

KARÁCSONY Szilvia. „Ismerős ismeretlen Budapesten, Molnár Ferenc századfordulós budapesti novellái”. – Közlésre elfogadott 2020. február, „Álarcokat hordunk, édes barátom” Konferencia Cholnoky Viktor 150. születésnapja alkalmából készülő tanulmánykötetébe.